

Conclusion. This needs analysis was done by KL teachers who has little experience in teaching KSP and especially with learners who are willing to learn KSP. In Uzbekistan, teaching KSP is absolutely new sphere to be developed in many universities and language institutes. However, majority KL teachers are already interested in developing the KSP courses and aware of the importance of needs analysis to learn their learners' needs and lacks in order to design successful syllabus. That's why, we tried to have small investigation by using triangulation method in order to know the needs, lacks and wants of doctors of private clinic in Tashkent and further decided to develop the KSP course according to the results of data that was collected through oral interview, questionnaire and field observation. Doctors need to enhance their speaking skills which is the most 'need' currently, utilize medical vocabulary, and to be able to express speech acts properly in different cases. Further, this type of needs analysis can be done with more number of medical staff or with medical students who further are willing to work with Korean doctors and patients in Uzbekistan. Moreover, needs analysis for KSP in Uzbekistan should be done not only in the sphere of medicine but also in development of IT, Architecture, Engineering purposes too due to the prospering cooperation of Korea and Uzbekistan. As a big example, we may indicate that in some of the private institutes, Korean language has already set as a foundation subject in academic curricula and all freshmen study Korean in various faculties. Further, we may offer them more specific Korean courses that can assist in enhancing their language skills for development of specific or occupational purposes and improve their 'lacks' and gain skills according to their 'wants' and create an effective learning. Overall, we need to investigate more researches in KSP field and more needs analysis should be done by teachers in order to understand their learners' needs and more teacher trainings are necessary for understanding the effectiveness of KSP courses.

АЛИМОВА СЕВАРА

Ўқитувчи, ТДШУ

Хитой тилида омонимиянинг сўз ясовчи жараёнларига оид

Аннотация. Омонимия масаласи нафақат тилнинг асосий бирлиги бўлмиш сўзнинг чегараларини белгилаш билан боғлиқ муҳим назарий масала, балки амалий лексикографиянинг энг мураккаб масалаларидан бири.

Хитой тилидаги сўз ясовчи жараёнлар умуман олганда омонимиянинг тўлдирилишига хизмат қилади. Сўз ясовчи жараёнлар қаторига сўз қўйиш, аффиксация, конверсия ва қисқартириш жараёни киритилади. Хитой тилидаги омонимиянинг манбалари ва пайдо бўлиши сабаблари ҳақида айтиш керакки, хитой тилида омонимиянинг асосий ва туб манбаси сифатида тилнинг фонетик тузилиши ва фонетик жараёнлар хизмат қилади. Мазкур мақолада ана шу масалалар ўз ифодасини топган.

Таянч сўз ва иборалар: Хитой тили, омонимия, сўз қўшиши, аффиксация, конверсия, товуш, тон, фонетика.

Аннотация. Вопрос омонимии является не только важным теоретическим вопросом, связанным с установлением границ слова как основной единицы языка, но и одним из сложнейших вопросов практической лексикографии.

Словообразовательные процессы включают процесс добавления слов, аффиксации, преобразования и сокращения. Говоря об источниках и причинах возникновения омонимии в китайском языке, следует сказать, что основным и основополагающим источником омонимии в китайском языке служат фонетическая структура языка и фонетические процессы.

Опорные слова и выражения: китайский язык, омонимия, сложение слов, аффиксация, преобразование, звук, тон, фонетика.

Abstract. The issue of deputy is the importantoret issue not only with the determination of the limits of the word, but also the most complex issues of practical lexicography.

The Chinese language-making processes are generally able to fill out the surgeon. In addition to the words of words, add, affixation, conversion and reduction process is included. It should be noted that the reasons for the sources of Omonia and the emergence of Oman are the main and essential source of the Omania, as the phonetic structure and phonetic processes. This article is reflected in this article.

Keywords and expressions: Chinese, surgery, words, affixes, conversion, sound, tone, phonetics.

Кириш. Хитой тилидаги сўз ясовчи жараёнлар умуман олганда омонимиянинг тўлдирилишига хизмат қилади. Сўз ясовчи жараёнлар қаторига сўз қўшиш, аффиксация, конверсия ва қисқартириш жараёни киритилади. Хитой тилидаги омонимиянинг манбалари ва пайдо бўлиши сабаблари ҳақида айтиш керакки, хитой тилида омонимиянинг асосий ва туб манбаси сифатида тилнинг фонетик тузилиши ва фонетик жараёнлар хизмат қилади.

Мақсад ва вазифалар: Хитой тилининг товуш тизими у ёки бу шаклда омонимиянинг мустақил манбалари сифатида намоён бўладиган тил омилларининг деярли барчасига асос бўлади. Иккинчи ўринда сўзнинг полисемик парчаланиши жараёни келади, чунки деярли барча ҳолатларда (хитой тилида маъноларнинг ўзгариши оҳанглари, яъни сўзнинг товушли қобиғининг ўзгариши билан боғлиқлиги) бу жараён омонимларнинг пайдо бўлишига олиб келади. Учинчи ўринда омонимиянинг мустақил манбаси сифатида конверсион омонимия жойлашган. Тўртинчи ўринда – омонимларнинг ҳосилла сўзлари ясаилиши билан боғлиқ эризациялашув жараёни келади. Барча қолган омонимиянинг шартли равишда ҳисобланмиш манбалари хитой тилининг товушли тузилишидан келиб чиқиб, тилдаги омонимлар сонини оширишга олиб келади.

Усуллар: мақолани ёзишда назарий методологик таҳлил этиш усулидан фойдаланилди.

Натижа ва мулоҳазалар: Сўз қўшиш хитой тилидаги сўз ясаилишининг энг самарали усулларида бири ҳисобланади. Кўрсатиб ўтилганидек, хитой

тилида сўз қўшишнинг пайдо бўлиши, яъни сўзнинг кўп таркибли шаклига ўтиш, кадимги хитой тилининг бир таркибли лексикасида кенг тарқалган омонимияни бартараф этиш билан изоҳланади¹.

Тилшуносликка оид адабиётда хитой тилидаги мураккаб сўзларни ҳосил қилиш (сўз қўшиш ва негиз қўшиш йўли билан) омонимия миқдорини камайтириш воситаси сифатида ўрганилади. Бу нуқтаи назар асосга эга. Масалан, бир таркибли 敌 – “душман” сўзига қуйидаги омонимлар: 低 – “қаршилиқ қилмоқ” ва 笛 – “най” тўғри келади. Унинг икки таркибли 敌人 эквивалентига ҳозирги замон хитой тилида мос келувчи омоним мавжуд эмас. Бир бўғинли 妇 – “турмушли аёл” сўзига тилда 17 та омоним мавжуд, шу маънодаги икки таркибли 妇女 сўзига эса, мос келадиган омоним мавжуд эмас.

Бирок, омонимияни бартараф этиш воситаси бўлмиш сўз қўшиш (негиз қўшиш) омонимиянинг манбасига айлана олмайди, чунки сўз қўшиш жараёнида омонимик бир бўғинлилар иштирок этади.

Шундай қилиб, сўз ясалишнинг энг самарали усулларида бири бўлган сўз қўшиш (негиз қўшиш) бир вақтнинг ўзида икки таркибли лексика орасида омонимиянинг энг муҳим манбаси ҳисобланади. Сўз қўшиш омонимиянинг манбаси сифатида бошқа тиллар учун ҳам хос жараён. Ушбу манба хитой тили учун ўзига хос, деб айтиш қийин. Хитой тилидаги бу жараённинг ўзига хослиги икки таркибли лексик омонимларнинг ҳосил бўлишида кенг тарқалганлиги билан изоҳланади. Ушбу усул орқали икки таркибли лексик омонимларнинг аксарияти – 1790 та сўз ясалган бўлиб, яъни Кураиси маълумотларига кўра, бу икки таркибли лексик омонимларнинг умумий сонидан 82,3 фоизни ташкил қилади.

Айтиб ўтиш жоизки, сўз қўшиш орқали сўз ясалиши хитой тилидаги омонимиянинг бевосита манбаси эмас, чунки у янги фонетик қобиғларнинг ҳосил бўлишига олиб келиб, сўзлар ва морфемалар омонимиясини ҳаддан ташқари кўпайиб кетишини чегаралайди. Сўз қўшиш юқори даражадаги омонимик бир таркибли сўзлар ва морфемалар асосида рўй бериши туфайли омонимиянинг манбаси ҳисобланади. Сўз қўшиш жараёнида бир таркибли унсурларнинг юқори даражадаги омонимияси намоён бўлади ва ўз аксини топади. Шунинг учун ҳам сўз қўшиш натижасида ҳосил бўлган кўп таркибли сўзлар орасида омонимик сўзлар сони ошади².

Бир таркибли сўзлар омонимияси бўғинларнинг муайян фонетик жараёнлари ва тузилиши натижаси бўлгани сабабли, бу фонетик тузилиши ва жараёнларнинг ўзи мураккаб сўзларнинг даражасида намоён бўлади. Мураккаб бирликлар омонимияси бир таркибли омонимик бирликларга асосланади ва унинг негизида мавжуд бўлади. Айтиш мумкинки, бир таркибли омонимлар ҳосил бўлишида муҳим роль бажарган фонетик

¹ Хаматова А.А. Омонимия в современном китайском языке.-М.,2006.-С.121.

² Хаматова А.А. Омонимия в современном китайском языке.-М.,2006.-С.123

жараёнлар икки таркибли омонимларнинг пайдо бўлишига билвосита манба ҳисобланади. Луғатдаги илмий материали мураккаб сўзлар таркибидаги бир таркибли сўзлар ва морфемаларни аниқлаш имкониятини беради.

Мураккаб сўзлар таркибида омонимик бир таркибли морфемаларнинг ўзаро мутаносиблигидан келиб чиқиб, мураккаб сўзлар омонимларнинг бир неча турларини ажратиш мумкин¹.

1. Жуфт-жуфт омонимик бир бўғинлиларни қўшиш натижасида ҳосил бўлган омонимлар. Масалан:

工事 A + B gongshi – иш, фаолият; мустаҳкамлаш;

攻势 A₁ + B₁ gongshi – ҳужум, келиш;

公式 A₂ + B₂ gongshi – формула.

Бу учта икки таркибли сўзларда барча биринчи компонентлар омонимик ҳисобланади: A – gong (“меҳнат”, “иш”), A₁ – gong (“ҳужум қилмоқ”, “келмоқ”), A₂ – gong (“умумий”), ҳамма иккинчи компонентлар ҳам омонимик: B – shi (“иш”, “хизмат”), B₁ – shi (“вазият”, “ҳолат”); B₂ – shi (“намуна”, “услуга”).

Худди шу тарзда қуйидаги иккита омонимлар ясаиб, ундаги иккита биринчи ва иккита иккинчи компонентлар ҳам омонимик ҳисобланди:

西历 A + B xili – европалик тақвим;

吸力 A₁ + B₁ xili – тортиш кучи,

бу ерда A – xi (“европалик”), A₁ – xi (ўзига) “тортмоқ”, B – li (“услуга” (тақвимга оид), B₁ – li (“куч”).

Бу сўзларнинг барча бир таркибли морфемалари ҳар хил бўлиб, ёзувда ҳам улар ҳар хил иероглифлар билан ёзилади.

Шу каби икки таркибли бирликлар омонимияси бир таркибли сўзлар ёки морфемаларнинг оҳанги тасодифан бир-бирига тўғри келиши натижасида юзага келган. Кураиси луғатида бундай таркибга эга омонимларнинг сони жами 499 та.

2. Барча компонентлари (таркибий қисмлари) омонимик бўлган омонимлар.

Шу каби омонимларнинг таркиби қуйидагича бўлади: A + A₁; A₂ + A₃.

事势 A + A₁ shishi – вазият, шароит, аҳвол;

遞世 A₂ + A₃ shishi – вафот этмоқ,

бу ерда A shi – иш, факт, A₁ shi – вазият, шароит, аҳвол, A₂ shi – ташлаб кетмоқ, A₃ shi – дунё, олам.

Худди шу таркибга қуйидаги омонимлар ҳам эга:

意义 – A + A₁ – маъно, мазмун;

异议 – A₂ + A₃ – эътироз,

бу ерда A yì – фикр, ғоя; A₁ yì – маъно, мазмун; A₂ yì – фарқли, ўхшамас; A₃ yì – муҳокама, баҳс қилмоқ.

¹ Горелов И.В. Грамматика китайского языка-М.,2007. -С76.

Хитой тилида бундай омонимларнинг сони жуда кам, уларни сони атиги 12 та омонимни ташкил қилади.

3. Ўз таркибида битта умумий морфема ва битта омонимик морфемага эга омонимлар.

Умумий морфемага эга омонимлар орасидан қуйидаги гуруҳларни ажратиш мумкин:

а) биринчи умумий морфемали омонимлар. Масалан:

后背 A + B houbēi – орқа, орқа томон;

后备 A + B₁ houbēi – захира, ғамлаб қўйиш.

Бу иккита омонимда A hou морфемаси умумий, у ҳар икки ҳолатда битта маънода – “орқа”, “кейинги”; бу сўзларнинг иккита иккинчи морфемаси эса омонимик: B bēi – “орқа”, “бел”; B₁ bēi – “тайёрламоқ”, “ҳозирламоқ”. Худди шу тариқада қуйидаги иккита омоним ҳосил бўлади:

形势 A + B xingshi – рельеф, ландшафт;

形式 A + B₁ xingshi – шакл, кўриниш, қиёфа,

бу ерда умумий морфема A xíng – “шакл”, “қиёфа” маъносига эга; иккинчи морфемалар B shì омонимик бўлиб, “ўрин”, “позиция”, B₁ – “тур”, “шакл” маъносини англатади.

Юқорида келтирилган мисоллардек, икки таркибли омонимлардаги умумий морфема бир хил бўлиб, ҳар хил маъноларда – асосий ва ҳосила (ясама) намоён бўлиши мумкин. Масалан:

后背 A + B – орқа, орқа томон, орт тараф;

后辈 A + B₁ – келажак авлод, издошлар, давомчилар.

Омонимларнинг биринчисида A hou “орқа”, “орқага оид”, “орт” маъносига эга бўлса, иккинчи омонимда эса ўзининг ҳосила – “кейинги”, “келажак” маъносига келади. Иккинчи морфемалар омонимик бўлиб: B bēi – “орқа томон”, “бел”, B₁ bēi – “авлод” маъносини беради.

б) иккинчи морфемаси умумий бўлган омонимлар

贤人 xiánrén A + B – донишманд, доно одам;

闲人 xiánrén A₁ + B – бекорчи, иш ёқмас одам.

Бу омонимларнинг иккинчи морфемаси умумий: B rén – одам; биринчи морфемалар эса омонимик: A xián – “доно”, “иқтидорли”, A₁ xián – “бўш вақт”, “бекорчи”.

Қуйидаги сўзлар жуфти ҳам шундай ҳосил бўлган:

预言 yuán A + B yuán – башорат, доҳиёна;

寓言 yuán A₁ + B yuán – киноя, мажоз, масал,

бу ерда B yuán – “сўзлар” – умумий морфема; биринчи морфемалар омонимик: A yu – “олдиндан”, “олдинроқ”, A₁ yu – “мажоз”, “киноя”.

预言 A + B yuyan– аҳмоқ, тентак;

寓言 A₁ + B yuyan– балиқчи, балиқ овчиси,

бу ерда B ren– “одам” маъносини англатувчи умумий морфема, A ва A₁ омонимик: A yu – “аҳмоқ”, “тентак”; A₁ yu– балиқ овламоқ”, “балиқчилик”.

Ушбу гуруҳда омонимик сўзларда ҳар хил маъноларга эга умумий морфемали омонимлар ҳам мавжуд. Масалан:

公事 A + B gongshi – “хизмат иши”;

工事 A₁ + B gongshi – “мустаҳкамлаш”, “мустаҳкамланиш”.

Бу сўзлардаги биринчи морфемалар омонимик: A gong (“умумий”), A₁ gong (“иш”). Иккинчи морфема B shi– умумий, лекин биринчи сўзда у ўзининг асосий маъноси (“иш”, “хизмат”)ни англатса, иккинчисида – ҳосила маъноси (“машғулот”, “юмуш”)га эга.

Кураиси луғатининг маълумотларига кўра, 1262 та сўз умумий морфемага эга омонимлар гуруҳини ташкил қилади. Шу каби сўзларда умумий морфеманинг мавжудлиги, бир томондан, бундай омонимларнинг семантик умумийлигини белгилайди, масалан, 人 (“одам”, “инсон”) морфемаси қуйидаги омонимик сўзларни жонлилар турига киритади:

仙人 – дарвеш, тарки дунёчи; 先人– ўтмишдошлар, аجدодлар.

Бу омонимларни ҳам қиёслаш мумкин:

功效 – муваффақиятлар, ютуқлар; 工效 – меҳнат самдорлиги.

Бошқа томондан, сўзлардаги умумий морфеманинг мавжудлиги омонимларнинг кўпайишига олиб келади.

Кураиси луғатида келтирилган маълумотларига кўра, кўп сонли омонимлар орасида сўз қўшиш орқали ҳосил бўлган сўзларнинг устунлиги асосан умумий морфемага эга омонимлар билан боғлиқ¹.

Редупликация усули орқали ясалган бир нечта икки таркибли омонимик бирликлар омонимларнинг бу гуруҳларига яқин ҳисобланади. Омонимик жуфтликлар формуласи қуйидаги шаклга эга: A + A ва A₁ + A₁

Бундай икки таркибли бирликлар ҳам сўзлар, ҳам сўзларнинг иккиланган шакли бўлиши мумкин. Маълумки, хитой тилида сифатлар ва равишлар редупликациясида сўз ясалиши ва шакл ясалиши ўртасида фарқни баъзан аниқлаш қийин. Сифатларнинг такрорланиши (иккиланиши) белги шиддати-ни ифодалашга ва бу ҳолатда такрорланиш сўз ўзгартиришга хизмат қилади ва сўз шаклини ҳосил қилади. Такрорланиш шакллари билан бир қаторда тилда редупликациялашган сифатлар ҳам мавжуд бўлиб, улар редупликациялашмаган шаклнинг маъносидан фарқ қиладиган янги лексик маънога эга. Луғат тузувчилари такрорланиш турлари ўртасида фарқни аниқлашмайди, гоҳида уни янги сўз ҳосил қилувчи, гоҳида уни сўз шаклини ясовчи восита сифатида изоҳлашади. Кураиси луғатида келтирилган омонимик

¹ Хаматова А.А.Кўрсатилган манба.-С.144.

редупликациялашган бирликларнинг еттита жуфтлиги орасида омонимик сўзлар ҳам, омонимик сўз шакллари ҳам мавжуд. Аниқки, асосий шаклларда олинган сўзлар бир хил оҳангга эга бўлган ҳолатдагина, омонимия ҳодисаси ҳақида сўз юритиш мумкин.

1. 毒毒 – бешафқат, аямасдан, ёвузларча (*шакл*); 独独 – фақат, фақатгина (*сўз*).
2. 仅仅 – энди-энди, зўрға-зўрға, сал-пал (*шакл*); 紧紧 – ниҳоятда маҳкам, жуда каттиқ (*шакл*).
3. 洋洋 – кенг, бепоен, поёнсиз (*сўз*); 杨杨 – мамнун, хурсанд, мағрур (*сўз*).
4. 一一 – бирин-кетин, кетма-кет, тартиб билан (*сўз*);
依依 – мулойим, нозик, юмшоқ, келишган, барваста, хушқад (*сўз*).
5. 痴痴 – ғараз билан, ғаразғўйлик билан (*шакл*); 迟迟 – эркин, бемалол (*сўз*).
6. 源源 – узлуксиз, муттасил (*сўз*); 园园 – думалоқ (*шакл*).
7. 巍巍 – баланд (*сўз*); 微微 – оз-моз, салгина (*сўз*).

Сўз қўшиш орқали ясалган икки таркибли омонимларни кўрадиган бўлсак, улар хитойшуносликда белгиланган бешта асосий моделлар, ёки сўз қўшиш турлари бўйича ҳосил бўлади: атрибутив (А тури), копулятив (В тури), феъл-объектив (С тури), натижавий (результатив) (Д тури), субъектив-предикатив (Е тури).

Омонимлардаги компонентлар ўзаро боғланишнинг бир хил турлари ёки ҳар хил турлари билан ажралиб туради. Куйидаги омонимлар ҳар хил сўз ясалиши моделлари бўйича ҳосил бўлган:

1. 富丽 – ҳашаматли, мухташам (В тури); 付利 – фоизларни тўлаш (С тури).
2. 劫数 – қисмат, аччиқ тақдир (С тури); 结束 – тугатмоқ, якунламоқ (В тури).
3. 墙报 – деворий газета (А тури); 强暴 – шафқатсиз, қаҳрли, раҳмсиз (В тури).

Сўз ясалиши моделлари нуктаи назаридан мазкур омонимларни таҳлили шуни кўрсатадики, сўз ясовчи моделнинг самарадорлиги юқори бўлгани сари, ушбу модель бўйича ясалган омонимларнинг сони ҳам ошади.

Аффиксация. Хитой тилида ясалган (ҳосила) сўзлар – омонимларнинг сони сўз қўшиш орқали ҳосил бўлган омонимларнинг сонига қараганда анча камроқ. Кураиси луғатида ҳосила сўзлар-омонимларнинг сони 310 та, яъни икки таркибли лексик омонимларнинг умумий сонидан 14,25 фоизни ташкил қилади. Уларнинг ҳосил бўлишида хитой тилидаги энг самарали сўз ясовчи аффикслар ва ярим аффикслар иштирок этади. Сўз қўшиш жараёнида каби ҳосила сўзларнинг омонимияси бир бўғинлилар омонимиясига таянади. Омонимик бир бўғинлиларга бир хил аффикслар ва ярим аффиксарни қўшиш орқали ҳосила сўзлар – омонимлар ясалади¹.

Аффиксация йўли билан ясалган омонимларнинг салмоқли сони ҳозирги замон хитой тилидаги энг самарали сўз ясовчи суффиксларидан бири – 子 суффикси ёрдамида ҳосил бўлади. 310 та ҳосила сўзлар – омонимлардан

¹ Горелов И.В. Кўрсатилган манба.-С.145.

193 та омоним 子 суффиксига эга. Ушбу суффиксли ҳосила сўзлар-омонимлардан ҳам иккитадан, ҳам учта-тўрттадан ўз ичига олган гуруҳлар бўлиши мумкин. Масалан:

1. 羔子 – кўзичок, тўқли; 篙自 – ходача, таёқ.
2. 歌子 – кўшиқ, қуй; 鸽子 – кабутар.
3. 芽子 – куртак, ниҳоллар; 牙子 – комисионер 牙子 – мебелдаги безак.
4. 节子 – тизза, бўғин; 疍子 – шишиш, чипқон; 子子 – фақир, етим.

子 суффикси ҳар хил негизларга қўшилиб, отларни ҳосил қилади. Масалан:

1. 冻子 – елимшак (желе), илвира (холодец) (“қотмоқ”, “музламоқ” феълидан); 洞子 – ғор, унгур (洞 – “ғор” отидан).
2. 结子 – тугун (结 – “боғламоқ”, “боғлаб қўймоқ” феълидан); 子子 – етим (子 – “ёлғиз” сифатидан).

Омонимларнинг ҳосил бўлишида бошқа сўз ясовчи суффикслар ва ярим суффикслар иштирок этади: 心 (23 та омоним), 性 (10 омоним), 头 (8 та омоним), 门 (5 та омоним), 的 (5 омоним), 机 (3 та омоним). Масалан:

1. 水性 – сувнинг сифати; 水性 – енгилтаклик, юзакилик, ўзгарувчанлик.
2. 想头 – умид; 想头 – фойда, фойдага интилиш.
3. 公的 – жамоат мулки; 公的 – эркак.

Равишлар учун хос бўлган 然 суффикси (сўз ясовчи) қуйидаги тўртта омонимик жуфтликларда учрайди:

1. 默然 – жимгина, индамай, сукут сақлаб; 漠然 – бефарқ, аҳамият бермай.
2. 突然 – бирданидан, тўсатдан, тасоддуфан; 徒然 – беҳуда, бекордан-бекорга.
3. 枉然 – бефойда, эсиз; 惘然 – ихлоси қайтган, кўнгли совиган.
4. 自然 – жисмоний, табиий; 自然 – табиат.

Бундан ташқари, омонимларнинг ҳосил бўлишида иштирок этган сўз ясовчи воситалардан 发 яримпрефикси (13 та омоним), 不 инкорлиги (20 та омоним), 无 инкорлиги (15 та омоним). Масалан:

1. 发言 – нутқ сўзламоқ; 发炎 – яллиғланмоқ.
2. 发觉 – фош қилмоқ, очмоқ, топмоқ; 发掘 – ковлаб олмоқ, қазимоқ.
3. 不意 – кутилмаган ходиса, тўсатдан бўлиш; 不易 – осон бўлмаган, енгил эмас.
4. 不详 – бахтсиз, даҳшатли; 不详 – ноаниқ, номаълум.
5. 无理 – асоссиз; 无礼 – беандиша, такаллуфсиз.
6. 无谓 – имконсиз, иложсиз; 无味 – таъмсиз, беаза, чучук; 无畏 – кўркмас, довюрак, дадил.

发 яримпрефикси омонимик феълларнинг ҳосил бўлишида, 无 ва 不 префикслари эса, одатда, сифатларнинг ясалишида иштирок этади.

Аффиксация йўли билан ясалган омонимларни таҳлил қилиш натижасида куйидаги натижада келса бўлади: аффиксация жараёни сўз қўшиш жараёни билан бир хил даражада бўлиб, икки таркибли негизга ўтишни таъминлаган, лекин хитой тилидаги омонимияга тўлиқ барҳам беролмаган, чунки мураккаб сўзлар каби ҳосила сўзларнинг омонимияси умумий ёрдамчи (хизмат қилувчи) морфемаларга таянади. Умуман олганда, аффиксация хитой тилидаги омонимиянинг туб манбаси ҳисобланмайди. Аффиксация юқори даражадаги омонимик бир таркибли сўзлар ва морфемалар асосида юзага келиши сабабли уни омонимиянинг манбаси сифатида ҳисоблаш мумкин.

Аффиксация жараёнида фақатгина 儿 суффикси ёрдамида ҳосила сўзларнинг ясалиши маълум бир шароитларда омонимиянинг туб (ҳақиқий) манбаси ҳисоблана олади. Айрим ҳолатларда бир таркибли морфемаларга суффиксларни қўшиш натижасида ушбу морфемалар ўртасида бўлган товушлардаги фарқлар йўқолади. 儿 суффикси морфемага қўшилиб, у билан бутунлай бирлашиб кетади. Бу ҳолатда олдин келувчи бўғин табиатидан келиб чиқиб, бўғиннинг эризациялашуви рўй беради¹. Баъзи ҳолатларда эса 儿 суффиксининг қўшилиши омонимларнинг ҳосил бўлишига олиб келади. Бунгача бир таркибли бирликлар омонимлар сифатида бўлмаган, шунинг учун ҳам 儿 суффикси орқали ҳосила сўзнинг пайдо бўлиши омонимиянинг айнан манбаси ҳисоблана олади.

А.А.Драгуновнинг китобида эризациялашувга учраган бўғинларнинг жадвали келтирилади². Масалан, ҳар хил оҳангли а, аі, ап бўғинлари эризациялашувдан кейин бир хил – аг талаффузига ; уа, уап бўғинлари эса – уаг талаффузига эга бўлади.

Табиийки, бир хил оҳангдаги бўғинлар ҳам эризациялашувдан кейин бир хил бўғин беради. Кураиси луғатида ҳар хил оҳангли ва бир хил оҳангли бир таркибли бўғинларнинг эризациялашуви натижасида ҳосил бўлган ва ўз ичига 304 та омонимларни олган 34 та омогуруҳ келтирилган. Масалан:

1. 言儿 – нутқ, сўз; 盐儿 – туз, намақоб; 沿儿 – ёқа, чекка, дала; 牙儿 – тиш; 芽儿 – куртаклар, ниҳоллар.

2. 根儿 – илдиз, негиз; 跟儿 – пошна; 哥儿 – ака; 歌儿 – ашула, куй.

3. 滚儿 – айланиш, бурилиш; 鬼儿 – иблис, шайтон.

4. 茧儿 – кадок, пуфак; 毳儿 – волан (ўйин учун); 价儿 – нарх, қиймат; 架儿 – жавон, токча.

5. 杆儿 – чубук (найча), мундштук; 杆儿 – сомон, хашак, буғдой пояси.

6. 成儿 – муваффақият, зафар; 成儿 – ундан бир қисм; 呈儿 – илтимоснома, ариза.

Булардан 99 та омоним ҳар хил оҳангдаги бир таркибли бирликлардан ҳосил бўлгани маълум бўлди. Луғатдаги барча омонимларнинг 3,9 фоизини эризациялашган омонимлар ташкил қилади.

¹ Задоев Т.П., Хуан Шуин. Учебник китайского языка. – М., 1973. – С. 143-148.

² Драгунов А.А. Исследования по грамматике китайского языка. – М.-Л., 1952. – С. 75.

Сўз ясалиши соҳасида омонимия манбалари қаторига, шубҳасиз, омонимик сўзларнинг конверсионяслиши ҳодисасини ҳам киритиш мумкин. Конверсион омонимия бевосита фонетик омиллар билан боғлиқ эмас. Шунинг учун ҳам конверсион омонимия хитой тилидаги омонимиянинг туб манбаси сифатида намоён бўлади.

Сўзлар қисқариши. Хитой тилида омонимиянинг пайдо бўлиши йўллари-дан бири сўзлар қисқариши каби сўз ясалиши жараёни ҳисобланади.

Хитой тилида, Кураиси луғатига кўра, юқорида кўрсатиб ўтилган гуруҳларнинг иккинчи тури учрайди. Бундай ҳолатларда омонимларнинг бири сўз қўшиш йўли орқали, иккинчиси эса, сўз қисқариши натижасида ясалади. Масалан:

1. 互助 – “ўзаро ёрдам” – 互相帮助 сўзидан қисқартирма;
护住 – “қўллаб қувватламоқ”, “ҳимоя қилмоқ”.
2. 军权 – “ҳарбий ҳокимият” – 军事权力 сўзидан қисқартирма;
君权 – “император ҳокимияти”.
3. 外部 – “ташқи ишлар вазирлиги” – 外交部 сўзидан қисқартирма;
外部 – “ташқи қисм”.

Умуман олганда, сўз қисқариши усули хитой тилидаги омонимларнинг ҳосил бўлишида кам самарали ҳисобланади ва уларнинг ҳосил бўлишидаги турли манбаларни ўрганиб чиқиб, қуйидаги хулосаларга келиш мумкин:

1. Ҳозирги замон хитой тили бир таркибли ва икки таркибли лексикаси омонимларнинг ҳосил бўлишига хизмат қиладиган манбаларнинг хилма-хиллиги билан ажралиб туради.

2. Хитой тилининг икки таркибли лексикасига қараганда, бир таркибли лексикасига омонимиянинг турли манбалари ҳосилдир.

3. Бир таркибли омонимларнинг аксарияти турли хил фонетик жараён-лари натижасида пайдо бўлган.

4. Икки таркибли омонимларнинг ҳосил бўлишига асосий манба сифатида ҳар хил сўз ясовчи жараёнлар хизмат қилади ва уларнинг орасида етакчи ролни сўз қўшиш (негиз қўшиш) жараёни бажаради.

5. Икки таркибли лексикадаги омонимиянинг билвосита манбалари сифа-тида фонетик жараёнлар ҳисобланади, чунки хитой тилидаги икки бўғин-лилар омонимияси бир таркибли бирликлар омонимиясига асосланади.

6. Адабий тилда қўлланиладиган чет тилидан ўзлаштирмалар ва шева лексикаси унча кўп бўлмаган микдоридаги бир таркибли омонимиянинг манбаси саналади.

7. Бошқа тиллардан фарқли равишда хитой тилидаги сўз ясовчи жараён-лар, хусусан, Л суффикси ёрдамида ҳосила сўзларнинг ясалиши бир таркиб-ли сўзларнинг омонимияси манбалари сифатида хизмат қилиши мумкин.